

Мирончук Н.М. Ціннісне ставлення до себе та інших як основа життєвого самоздійснення особистості // Формування особистості в освітньо-виховному середовищі навчального закладу : проблеми і пошуки : збірник наукових праць / за заг. ред. к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. – Житомир: ФОП Левковець, 2015. – Випуск 2. – С. 82-85.

*Н.М. Мирончук, кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

Ціннісне ставлення до себе та інших як основа життєвого самоздійснення особистості

Нові пріоритети розвитку системи освіти потребують підвищення якості процесу навчання і виховання особистості в освітніх навчальних закладах. Освітньо-виховні завдання мають скеровуватися на утвердження людини як найвищої цінності, розкриття її здібностей, розвиток її особистісних і ділових якостей, підвищення культури її життєствердження. Розв'язання поставленого завдання залежить від якості впливу на особистість соціальних виховних інститутів, а також рівня сформованості в особистості ціннісних життєвих потреб та усвідомлення важливості ступеня власної активності в особистісному самотворенні.

Науковий доробок в аспекті формування ціннісних основ життєдіяльності людини є потужним і багатоаспектним. Так теоретико-методологічне обґрунтування поняття цінностей подано у працях М. Бердяєва, Е. Фромма, В. Франкла. Поняття цінності як філософської категорії розробляли В. Віндельбанд, Г. Ріккерт, Г. Мюнстерберг, О. Дробницький, І.Кант, А. Коршунов, С. Анісімов, М. Каган, В. Сагатовський. Феномен цінності та ціннісних орієнтацій досліджували М.Алексєєва, І. Бех, І.Бичко, І. Зязюн, А. Маслоу, М. Рокіч, В. Табачковський, В.Шубін, В.Ядов та ін. Проблемне поле щодо тлумачення взірців, норм соціальної поведінки як об'єктів мотивації та орієнтації суб'єкта діяльності представлено дослідженнями В. Асмолова, Г. Васяновича, В. Водзінської, Б. Додонова, Ю. Жукова, В. Осовського, Є. Подольської, І. Попової, О.Семашка тощо. Разом з тим, неповні висвітленою вважаємо проблему ціннісного самостварення особи як основи її самоствердження, самореалізації, самоздійснення в життєдіяльності. Маємо за мету розкрити в статті змістові характеристики самостварення особистості.

Ставлення – це характер поведінки людини щодо кого- чи чого-небудь. Ставлення індивідів визначаються суб'єктивним досвідом людини і включають дії, переживання; розкривають цінність особистості; є своєрідною реакцією на предмет, явище, дію і постають як суб'єктивна позиція щодо них В основі формування суб'єктивного ставлення людини є

переживання нею значущості тих чи інших об'єктів, які пов'язані із задоволенням її потреб (зокрема, у спілкуванні, в емоційному контакті, у визнанні, у професійній реалізації тощо).

Ставлення можуть виявлятися у формі оцінки, ціннісних суджень щодо себе, поведінки чи позиції іншої людини, об'єктивних речей. Серед характерологічних властивостей самоставлення виокремлюють: самовладання, почуття власної гідності, скромність, самооцінка, впевненість у собі, любов до себе, гордість, амбіційність.

Моральні ставлення до іншого – це ставлення взаємодопомоги, взаємоповаги, взаємної вимогливості. Вони постають як сплав етичних знань, моральних почуттів, морального досвіду і практичної дії, які стійко виявляються у найрізноманітніших життєвих ситуаціях, в усіх сферах життя членів колективу. В. Вілмот називає взаємоставлення суб'єктів взаємин особистою мінікультурою, яка визначає ефективність взаємин [6, с. 4]. Отже, людські ставлення включають у себе цілий комплекс оцінок, дій, почуттів, особистісних рис, вольові зусилля.

Закріплене у поведінці людини звичне ставлення, яке характеризується стійкістю дій людини у будь-яких умовах, є особистісною якістю, педагогічний підхід до виховання якої передбачає формування в суб'єктів виховання потреби у виробленні тієї чи іншої якості; включення їх в активну пізнавальну діяльність із оволодіння знаннями про сутність, способи прояву явища, яке формується, і вироблення відповідних почуттів, поглядів, переконань; практичне формування умінь, навичок, звичок поведінки; розвиток здібностей до прояву вольових зусиль щодо дотримання норм поведінки.

Дійовим чинником формування етичних ставлень вихованця до інших і до самого себе, на думку І. Беха, є позитивно сформований у нього образ світу людей, де панують відповідні суспільні норми і вимоги, на які слід орієнтуватися у своїй життєдіяльності [2, с. 11-12]. Таким чином, у позитивному ставленні до іншої людини, у визнанні її цінності, неповторності, поваги її індивідуальності, особистого простору, в здатності будувати ефективні взаємини виявляється рівень етичної зрілості кожної особистості, рівень її культури.

В основі ставлень виявляються сформовані у людини цінності. Цінності – це вихована у свідомості людей значущість тих чи інших дій, предметів, людських якостей, явищ, процесів тощо і сприйняття їх як мети життя. Це абстрактне уявлення про те, що є добре, а що погане, правильне чи неправильне, позитивне чи негативне [4, с.231]. Особисті цінності людини, як стверджують В. Ананьїн і В. Горлинський, утворюються на основі ціннісної системи суспільства чи спільноти. Вони відбивають вибіркоче, суб'єктивне ставлення особистості до об'єктивних умов її життя. У кожної людини формується своя ієрархія цінностей відповідно

до об'єктивних і суб'єктивних чинників у процесі набуття освіти й інших видів діяльності [1].

Зміст ціннісних орієнтацій особистості вихованця становлять засвоєні ним соціальні норми і вимоги, які зумовлюють його активність і вибір способів реалізації своєї внутрішньої позиції, свого ставлення до людей, до подій, до обставин. Сформовані цінності виступають мотивами поведінки особистості у різних видах діяльності.

Цінності трактуються як у контексті життя всього суспільства, де вони слугують певним загальним еталоном, на який орієнтується виховання, так і крізь призму життя конкретної людини. Щодо змісту ціннісних орієнтацій, то в психолого-педагогічній літературі подається така класифікація груп життєвих цінностей: вічні або абсолютні цінності (віра, надія, добро, правда, любов, справедливість); національні цінності (державна незалежність України, патріотизм, почуття національної гідності тощо); громадянські цінності (права і свободи людини, суверенітет особи, пошана до закону тощо); цінності родинного життя (подружня вірність, гармонія стосунків поколінь, гостинність, злагода між членами родини тощо); цінності особистісного життя (уміння людиною будувати власну життєдіяльність, мудрість, здоровий глузд, працьовитість, збалансоване бажання задовольняти моральні та матеріальні потреби тощо); валео-екологічні цінності (увага до власного здоров'я, гарт організму, дбайливе ставлення до довкілля тощо).

Усвідомлення особистістю власної цінності є основою самооцінки свого „Я”. З огляду на це, важливо виробити у суб'єкта виховного впливу впевненість у власній повноцінності, вагомості, неповторності, усвідомлення права бути несхожим на інших, самоповагу, визнання своїх здібностей і відповідальність за їх розвиток, оцінку себе як суб'єкта власного життя, вимогливість до змісту і режиму свого життя, самоконтроль і адекватну самооцінку; самокритичність, прагнення самоствердитися у творчій діяльності. Ставлення особистості вихованця до свого „Я” відображає рівень сформованості у нього почуття власної гідності, яке виступає регулятором її поведінки.

Гідність виступає формою самосвідомості й самоконтролю особистості. Вона передбачає сформованість образу свого „Я”, яке усвідомлюється через самооцінку і виражається емоційно-ціннісним ставленням до себе (самоповага). Самоповага проявляється в поведінці й моральному ставленні до інших, безпосередньо впливає на характер і стиль взаємин із іншими людьми. Низький рівень самоповаги сприяє виникненню агресивної поведінки: потреба захистити своє „Я” може виявитися домінуючою над іншими мотивами, і поведінка інших людей буде інтерпретуватися особою як загроза, яка спонукатиме її до вчинення превентивних дій, в основі яких не завжди є етичні цінності. Таким чином, істотним чинником емоційного благополуччя особи є адекватне уявлення про себе,

позитивна оцінка своєї особистості в цілому, самоповага, почуття цінності іншої людини, прагнення розвивати свої кращі потенції.

Становлення уявлення про себе, що ґрунтується на основі уявлень про іншого, ефективно формується у процесі взаємодії людей, коли вони спільно приймають рішення, планують спільні дії. За такої ситуації з'являються можливості для оцінювання суб'єктами взаємин один одного, зміни своїх дій і поведінки партнера, організації й коригування стратегії власної поведінки й учинків.

Сформовані цінності виступають мотивами поведінки людини. У мотивах поведінки особистості чітко виражається об'єктивне втілення моральних норм, правил, принципів, які є специфічними формами соціального контролю. Аналізуючи місце і роль моральних норм у вихованні особистості, О. Кузнецова зазначає, що сприйняття суб'єктом виховання моральних норм „пов'язане з глибиною їх усвідомлення, ступенем опори на власний життєвий досвід і можливістю перенесення з однієї ситуації на іншу” [5, с. 31]. Моральні норми, як стверджує І. Гоян, можуть стати орієнтиром у виборі тієї чи іншої форми поведінки лише за умови їх повного засвоєння, інтеріоризації, „коли вони впливатимуть на поведінку людини через її самосвідомість і самооцінку, мотиваційну сферу, розуміння й установки, тобто стануть особистісними засобами регуляції поведінки” [3, с. 103]. Норми відносять до зовнішніх регулятивних чинників (М. Бобнева, Л. Буєва, М. Каган, Л. Рувінський), а ціннісні орієнтації, мотиви, інтереси – до внутрішніх (В. Асеєв, Ю. Жуков).

Таким чином, сформоване ціннісне ставлення особистості до себе, інших, діяльності загалом постає основою її життєствердження, позитивної реалізації у взаєминах і діяльності загалом. Важливою умовою життєвого самоздійснення людини вважаємо її самореалізацію у професійній діяльності, в основі якої – усвідомлення цінності професії та професійного самоствердження, що буде схарактеризовано у наступних публікаціях.

Список використаних джерел

1. Ананьїн В. О. Аксиологія як методологічне підґрунтя освіти ХХІ століття / Ананьїн В. О., Горлинський В. В. // Вісник. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 5. – КиМУ, 2004. – С. 3-11.

2. Бех І. Психологічні резерви виховання особистості / Бех І. // Рідна школа. – 2005. – № 2. – С. 11-13.

3. Гоян І. М. Психолого-педагогічні особливості розвитку моральної поведінки підлітків: дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.07 / Гоян І. М. – Івано-Франківськ, 1997. – 183 с.

4. Дворецька Г. В. Соціологія: навч. посіб. / Дворецька Г. В. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.
5. Кузнецова О. А. Педагогічні умови формування моральних норм поведінки молодших школярів: Наук. видання. – Миколаїв: Вид-во „ЛІОН”, 2004. – 154 с. – Бібліогр.: с. 127-137.
6. Wilmot W. Relational communication / Wilmot W, William W. – New York: McGraw-Hill, 1991. – 175 p.